

Скрипко Т. О.,

д.е.н., доц., проф. кафедри менеджменту, Львівська комерційна академія, м. Львів

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСОВОГО ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

***Анотація.** Досліджено фінансово-інвестиційне забезпечення інноваційної діяльності суб'єктів сектора малого і середнього підприємництва. Констатується певна діяльність із створення в Україні фінансово-інвестиційних фондів, інвестиційних зон та інноваційних кластерів. Попри обмеженість інвестиційних можливостей держави, потрібно фінансувати інноваційні проекти, що, зокрема, дозволить розвивати депресивні та віддалені території. Розглянуто державну політику покращення середовища інвестиційної діяльності, а також стимули для дрібного інноваційного бізнесу: державне замовлення, муніципальні бізнес-інкубатори, гранти з розробки та запровадження виробництва інноваційної продукції тощо. Наголошено на доцільності імплементації зарубіжного досвіду функціонування інвестиційних фондів, пов'язаних із високотехнологічними проектами. Адаптація досвіду зарубіжних країн (Великобританії, Ізраїлю, Японії, Польщі) щодо розвитку механізмів фінансування інноваційного підприємництва вкрай важлива для виходу з кризи та збалансованого розвитку національної економіки. Обґрунтовано актуальність державної стратегії стимулювання новаторства на споживчому ринку, що дозволить спрямувати капітал у високотехнологічні сфери національної економіки.*

Ключові слова: мале та середнє підприємництво, державна політика, фінансова підтримка, інфраструктура, інвестиції, інновації.

Skrypko T. O.,

Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Management, Lviv Academy of Commerce, Lviv

IMPROVEMENT OF INSTRUMENTS OF FINANCIAL AND INSTITUTIONAL SUPPORT OF INNOVATIVE ACTIVITIES OF SMALL AND MEDIUM ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

***Abstract.** Financial and investment providing of innovative activities of small and medium entrepreneurship sector are studied. It is indicated on certain efforts to establish financial investment funds in Ukraine, investment zones and innovative clusters. Despite the limited investment possibilities of the state, there is a need to finance innovative projects, which, in particular, will contribute to development of depressed and remote areas. The state policy of investment environment improving is considered as well as incentives for innovative small business: government order, municipal business incubators, grants for the development and production of innovative products, etc. The feasibility of implementing the foreign experience of the investment funds functioning associated with high-tech projects is emphasized. Adapting the experience of foreign countries (Great Britain, Israel, Japan, Poland) regarding the development of mechanisms for financing innovative entrepreneurship is essential for overcoming the crisis and providing sustainable development of the national economy. The topicality of state strategy encouraging innovation in the consumer market, which will allow to direct capital flow to high-tech spheres of the national economy is grounded.*

Keywords: small and medium entrepreneurship, state policy, financial providing, infrastructure, investment, innovation.

Постановка проблеми. Аналізуючи сукупність урегульованих законодавством відносин, які виникають між державними органами та суб'єктами господарювання щодо провадження господарської діяльності суб'єктами малого та середнього підприємництва (МСП), можна констатувати про наявність в останні часи певних зрушень у бік дерегулювання

та спрощення умов ведення бізнесу. У той же час на сьогодні вкрай обмежені можливості суб'єктів МСП відносно залучення доступних фінансово-інвестиційних ресурсів. Загалом, за даними Інституту розвитку економіки України [8], реальний сектор національної економіки потребує термінової диверси-

фікації структури запозичень із акцентом на внутрішній український фінансовий ринок, оскільки останніми роками існуючий бізнес є привабливим лише для інвестицій спекулятивного та короткострокового характеру. Інвестиційні потоки, спрямовані на фінансування інноваційних програм розвитку, потребують ретельного вивчення досвіду інноваційно розвинених економік для подальшої імплементації набутого досвіду при розробці відповідних законодавчих ініціатив та успішної практичної реалізації програм інноваційного розвитку вітчизняного бізнесу.

Державним пріоритетом розбудови МСП є стимулювання інноваційного розвитку [2], для чого законодавчо визначено методи фінансової підтримки та формування відповідної інфраструктури. Разом з тим, механізми фінансового забезпечення залишаються вкрай недосконалими, що потребує пошуку шляхів вирішення зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного реформування вітчизняної економіки знаходиться на перетині правового, фінансового, банківського та науково-дослідного векторів розвитку. Контент-аналіз останніх досягнень науковців дозволяє стверджувати, що інноваційна компонента державної економічної моделі є необхідною системною умовою відновлення економічного зростання з подальшим нарощенням високотехнологічної частки національного продукту. Зокрема, В. І. Гринчуцький вивчає трансформаційні процеси економічної системи в умовах сучасних викликів [6], З. К. Шмігельська дослідила зарубіжний досвід управління інноваційною діяльністю малих і середніх підприємств та можливості його адаптації в ринковій економіці України [9], О. В. Філатова акцентує увагу на напрямках удосконалення системи державного управління грошово-кредитною політикою [7], Я. Белінська систематизувала інструменти активізації кредитування підприємництва в умовах економічної депресії [3]. Проте ще недостатньо опрацьованими залишаються питання вдосконалення інструментів фінансового та інституціонального забезпечення інноваційної діяльності вітчизняного малого і середнього підприємництва.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у пошуку шляхів розбудови інституційного середовища через аналіз зарубіжного досвіду функціонування інноваційної інфраструктури та фінансово-економічних механізмів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системна криза вітчизняної економіки спричинила посилення існуючих та появу нових перешкод і ризиків інвестування в інновації. Довготривалі загальновідомі проблеми і ризики МСП лише загострили стан фінансового забезпечення інноваційної активності цього сектора економіки. За останній рік через державні та комунальні фонди підтримки підприємництва реалізовано лише 27 бізнес-проектів малих підприємств [4], причому в 19 областях така підтримка не здійснювалася взагалі. Важливо, що

державне пільгове фінансово-інвестиційне забезпечення інноваційної діяльності суб'єктів сектора МСП априорі не може здійснюватися у таких регіонах України, як Волинська, Закарпатська, Львівська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Черкаська області та м. Київ, адже їх органи влади за понад 20 років незалежності України не спромоглися створити спеціально призначені для цього інституції – державні (комунальні чи змішаної форми з переважанням державної власності) кредитно-гарантійні установи.

Відтак, накопичення фінансово-інвестиційних ресурсів для інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів сектора МСП вимагає нагальної розбудови інституційного середовища, зокрема створення (у т. ч. за рахунок бюджетних коштів або на паритетних засадах державно-приватного партнерства) фінансово-інвестиційних фондів, інвестиційних зон та інноваційних кластерів. З огляду на сказане вище вкрай важливим видається критичне переосмислення зарубіжного досвіду функціонування інвестиційних фондів, пов'язаних із високотехнологічними проектами.

Найбільший за обсягами ринок венчурного капіталу в світі функціонує у США. Його основним надбанням можна вважати розвинуту законодавчу базу, що передбачає широкий спектр інструментів інноваційної активізації. Для спрощення доступу підприємців до позикового капіталу відбувається ліцензування управляючих компаній за державною програмою інвестування у малий бізнес (SBIR). Зокрема, старт-ап таких відомих компаній, як Intel, Apple Computer, Callaway Golf, JetBlue Airbus, відбувся саме у такий спосіб, що свідчить про ефективність цієї програми. Попри підтримання інноваційного потенціалу невеликих підприємств, спостерігався також класичний ефект витіснення приватних витрат державними [5].

У Великій Британії згідно з державними програмами по субсидуванню малих інноваційних фірм їм відшкодовуються до 50% витрат на нововведення.

Державне регулювання інвестування у наукомістке підприємництво Німеччини передбачає цілий арсенал різноманітних інструментів. Зокрема, варто відзначити цільові безоплатні субсидії на освоєння нових технологій, пільгове кредитування модернізації підприємств та впровадження енергоощадних технологій, а також відшкодування до 50% вартості розробок, виконаних у навчальних і науково-дослідних організаціях. Особливої уваги заслуговує практика підтримки новостворених малих наукомістких підприємств, яким упродовж двох років держава компенсує 75% витрат, пов'язаних із їх створенням або розвитком.

Неоціненним є досвід макроекономічного стимулювання інноваційної активності підприємництва в Японії. Там застосовують пільгове оподаткування венчурних підприємств та приватних інвестицій у НДДКР, субсидювання та пільгове кредитування з урядовою гарантією повернення до 80% обсягу фінансових коштів, вкладених у венчурний бізнес.

Переорієнтація економіки Ізраїлю на інноваційну модель стала можливою завдяки створенню 10 приватних фондів за участю держави, до яких висувалися вимоги щодо обов'язкової наявності іноземного партнера, що забезпечував коучінг, тоді як управління фондом здійснювалося місцевою компанією [3].

Ще два десятиріччя тому інноваційний потенціал Польщі був співставний із сьогоdnішньою ситуацією у нашій державі. Отож, видається доцільним розглянути, яким чином реформувалася польська економіка та яких результатів їй вдалося досягти. Концепція перетворень ґрунтувалася на поступовій трансформації від стратегії цінової конкуренції задля виходу на нові для Польщі економічні ринки до стратегії стимулювання новаторства на споживчому ринку, що призвело до переливання капіталу у високотехнологічну діяльність. Слід відзначити успішний досвід щодо функціонування муніципальних бізнес-інкубаторів та своєрідний симбіоз малих фірм-новаторів із іншими суб'єктами на комерційних засадах. Разом з тим, не слід залишати поза увагою і слабкі сторони польської економіки в контексті впровадження інновацій, як-от: недостатня кількість інноваційних підприємств через низький рівень державних витрат і гарантій. Відтак, країна залишається у числі інноваційних аутсайдерів в Європі.

Адаптація досвіду зарубіжних країн щодо розвитку механізмів фінансування інноваційного підприємництва вкрай важлива для виходу з кризи та збалансованого розвитку національної економіки. Застосування європейської схеми мікрофінансового кредитування дрібного бізнесу дозволить створити принципово нові умови для розвитку інноваційного МСП із конкурентоспроможною продукцією. У посткризовий період важливо переорієнтувати механізми державної підтримки на стимулювання модернізації підприємств за рахунок спрощення доступу до фінансових ресурсів. Активізація банківського кредитування з одночасним застосуванням державних програм субсидіювання інноваційного бізнесу дозволить проявитися мультиплікаційному ефекту розвитку інших форм фінансової підтримки.

Дорожня карта інвестування в інноваційну діяльність суб'єктів МСП має узгодити інтереси підприємців і фінансових інституцій із урахуванням можливості часткової компенсації ризиків.

Держава повинна взяти на себе зобов'язання щодо реалізації більш дієвої політики та очолити процес планування і контролю розвитку інвестиційно-інноваційної активності в секторі МСП у регіонах України. Але для цього потрібно вдосконалити механізми пошуку перспективних проектів та джерел їх фінансування. Робота має дійти до такого рівня, коли представники влади самостійно шукають, здійснюють повну передпроектну підготовку та ініціюють реалізацію і сприяння інвестиційним проектам в інноваційній сфері серед суб'єктів сектора МСП, причому з дотриманням принципів прозорості, публічності та конкурентності. Для підси-

лення попереднього напрямку створення середовища, сприятливого для інвестиційної активності суб'єктів МСП в інноваційній сфері, важливо розвинути і державну систему реєстрації, моніторингу та підтримки інвестиційних проектів МСП в інноваційній сфері, а також прийняти рішення про розробку і реалізацію профільних регіональних та місцевих програм з чітко визначеними та передбаченими обсягами фінансування.

Економіко-правовий механізм управління реалізацією наукомістких пріоритетних проектів повинен складатися з мережі інститутів розвитку та підтримки нововведень на всіх стадіях їхнього життєвого циклу в формі інноваційного ліфта.

Додамо, що на сьогодні політика лише обслуговування є малоефективною. В окремих випадках потрібно державне цільове фінансування. Попри обмеженість інвестиційних можливостей держави, реально фінансувати принаймні один інноваційний проект у кожному регіоні України за бюджетні кошти. Цю практику можна поєднати з розвитком депресивних та віддалених територій, малих та монофункціональних міст, сільських поселень тощо.

Після того, як в Україні будуть реалізовані заходи з покращення середовища інвестиційної діяльності, з'явиться можливість скерувати інвестиційні потоки в інноваційну сферу. Таке завдання видається логічним висунути на другому етапі реалізації державної політики у досліджуваній сфері. Стимулами, що можуть бути використаними для цього, є збільшення обсягів державного замовлення (на всіх рівнях управління) в інноваційно активних МСП та навіть законодавче закріплення для цього певної квоти (наприклад, 25 % загальних обсягів державного замовлення); запровадження сукупності преференцій для суб'єктів великого бізнесу, що реалізують спільні інвестиційно-інноваційні проекти з МСП або фінансують таку діяльність; запровадження механізму скерування частки надходжень від суб'єктів МСП на фінансування грантів із розробки та запровадження виробництва інноваційної продукції (товарів, послуг), створення та охорони об'єктів інтелектуальної власності суб'єктами МСП або залученими ними науковцями.

Використання практики держзамовлення може забезпечити так званий ефект синергії, коли задля доступу до державних коштів створюватимуться чи залучатимуться малі або середні суб'єкти господарювання та наукові кадри з метою вирішення завдань забезпечення інноваційності. Певною мірою такі химерні інструменти доступу до бюджетного фінансування можуть стати поштовхом до вироблення підприємницької інноваційної ментальності та поширення її на інші суб'єкти господарювання. Часткова реалізація державних замовлень малими підприємницькими структурами сприятиме і співпраці малих, середніх та великих підприємств.

Вважаємо, що перші два етапи державної політики повинні критично змінити на краще стан справ із інвестиційно-інноваційною активністю вітчизняних суб'єктів сектора МСП. Втім, щоб забезпечити збереження та підсилення позитивних тенденцій в

Україні, важливо сформувати інституціональне середовище обслуговування системи інвестиційно-інноваційної діяльності МСП та її розвитку.

Фактично діяльність у цьому напрямі має скеровуватися на посилення кооперації та співпраці малих і середніх підприємств між собою, з суб'єктами великого бізнесу, представниками влади та суб'єктами інвестиційної й інноваційної інфраструктури.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Таким чином, в умовах відсутності достатніх стимулів для приватної ініціативи з активізації інвестиційно-інноваційної діяльності вітчизняних малих і середніх підприємств ці функції повинна взяти на себе держава, що відповідає концептуальним нормам та підходам до державного регулювання важливих процесів і явищ. Натомість жодна з невід'ємних функцій державного управління у цій сфері не реалізується, і задекларовані заходи (та обсяги їх фінансування) у сфері інвестицій та інновацій, як правило, спрямовані на супровід функціонування об'єктів їх інфраструктури.

Відтак, доцільними є створення фінансово-інвестиційних фондів із забезпеченням їх поступової капіталізації шляхом державного регулювання та розробка інструментів фінансово-кредитного сприяння реалізації інноваційних проектів суб'єктів МСП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про державну підтримку малого підприємництва" // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 51-52. – Ст. 447.

2. Закон України "Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні" // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 3. – Ст. 23.

3. Інструменти активізації кредитування підприємництва в умовах економічної депресії. Аналітична записка <http://www.niss.gov.ua/articles/348/>

4. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/stat.htm>.

5. Скрипко Т. О. Парадигма розвитку і економічної безпеки малого і середнього підприємництва в системі національної конкурентоспроможності / Т. О. Скрипко. – Львів : Ліга-Прес, 2014 – 392 с.

6. Трансформаційні процеси економічної системи в умовах сучасних викликів : монографія / [за ред. В. І. Гринчуцького]. – Тернопіль : Крок, 2014. – 544 с.

7. Філатова О. В. Система державного управління грошово-кредитною політикою / О. В. Філатова // Актуальні складові регіонального розвитку в контексті європейської інтеграції : зб. тез за матеріалами XI Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Феодосія : Феодосійська фінансово-економічна академія, 2009. – С. 128-130.

8. Фінансування інноваційного розвитку України: інформаційно-аналітичний огляд Дирекції Інституту розвитку економіки України [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://ireu.org.ua/2014/05/16/finansuvannya-innovatsiyogo-rozvytke-ukrainy/>.

9. Шмігельська З. К. Зарубіжний досвід управління інноваційною діяльністю малих і середніх підприємств та можливості його адаптації в ринковій економіці України / З. К. Шмігельська // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 2 (3). – С. 119-128.

10. Edquist C. Striving towards a Holistic Innovation Policy in European countries – But linearity still prevails! / C. Edquist. – London : STI Policy Review, 2014. – 5(2). – 1-19 p.

11. European Commission. Directorate-general for Enterprise. Innovation in a knowledge-driven economy, EC. Brussels-Luxembourg : ECSC-EC-EAEC, 2004. – 165 p.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy "Pro derzhavnu pidtrymku maloho pidpriemnytstva" (2000), *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 51-52, st. 447.

2. Zakon Ukrainy "Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku maloho i seredn'oho pidpriemnytstva v Ukraini" (2013), *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 3, st. 23.

3. Instrumenty aktyvizatsii kredyuvannia pidpriemnytstva v umovakh ekonomichnoi depresii. Analychna zapyska, available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/348/>.

4. Ofitsijnyj sajt Derzhavnoho komitetu statystyky, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/stat.htm>.

5. Skrypko, T. O. (2014), *Paradyhma rozvytku i ekonomichnoi bezpeky maloho i seredn'oho pidpriemnytstva v sistemі natsional'noi konkurentospromozhnosti*, Liha-Pres, L'viv, 392 s.

6. *Transformatsijni protsesy ekonomichnoi systemy v umovakh suchasnykh vyklykiv* (2014), [za red. V. I. Hrynychuts'koho], Krok, Ternopil', 544 s.

7. Filatova O. V. (2009), *Systema derzhavnoho upravlinnia hroshovo-kredytnoiu politykoju*, Aktual'ni skladovi rehional'noho rozvytku v konteksti ievropejs'koi intehtatsii : zb. tez za materialamy KhI Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii, Feodosijs'ka finansovo-ekonomichna akademiia, Feodosiia, s. 128-130.

8. Finansuvannia innovatsijnoho rozvytku Ukrainy: informatsijno-analychnyj ohliad Dyreksii Instytutu rozvytku ekonomiky Ukrainy, available at: <http://ireu.org.ua/2014/05/16/finansuvannya-innovatsiyogo-rozvytke-ukrainy/>.

9. Shmihel's'ka, Z. K. (2007), *Zarubizhnyj dosvid upravlinnia innovatsijnoju diial'nistiu malykh i serednikh pidpriemstv ta mozhlyvosti joho adaptatsii v rynkovij ekonomitsi Ukrainy*, *Stratehichni priorytety*, № 2 (3), s. 119-128.

10. Edquist C. (2014), *Striving towards a Holistic Innovation Policy in European countries – But linearity still prevails!*, STI Policy Review, London, 5(2), 1-19 p.

11. *European Commission. Directorate-general for Enterprise. Innovation in a knowledge-driven economy*, EC (2004), ECSC-EC-EAEC, Brussels-Luxembourg, 165 p.